

Integrerede brugerrettigheder på tværs af folke- og forskningsbiblioteker. Konference, 26. januar 2005, ARoS, Aarhus Kunstmuseum.

Barrierer og perspektiver set fra Danmarks Forskningsbiblioteksforening. Panelindlæg. Claus Vesterager Pedersen, Formand, DF.

Lad mig starte med at slå fast: dette har ikke længere så meget med teknik at gøre – det er ren politik.

”IT indebærer, at funktioner, der traditionelt er blevet udført manuelt/intellektuelt kan løses maskinelt eller automatisk og at afhængigheden af fysisk lokalisering af brugere, samlinger, hjælpemidler og biblioteker bliver af faldende betydning – kommunikation kan erstatte transport. Det vil sige, at anvendelsen af IT indebærer, at fundamentale forudsætninger for bibliotekets virksomhed er under omstrukturering, og at det er op til bibliotekerne at nyttiggøre disse muligheder i forhold til det enkelte biblioteks formål og i forhold til de brugere, biblioteket betjener” [Citat fra: IT-udvikling i forskningsbibliotekerne 2003+ - indsatsområder / IT-12]

Videre fra samme tekst:

”En af de centrale konklusioner er, at IT frisætter brugerne fra deres lokale bindinger og giver dem nye muligheder for at vælge løsninger, ligesom det er en af de centrale biblioteksvisioner, at IT muliggør nye samarbejdsformer/samspil på tværs af de enkelte biblioteker og andre institutioner, således at man herigennem kan skabe services, som er bedre for brugerne og/eller billigere for producenterne, end de ellers ville have været, hvis de skulle være etableret hver for sig. At stille de samlede informationsressourcer til rådighed på en let tilgængelig måde for alle i stedet for ”kun” at stille vores ressourcer til rådighed for vores brugere”.

Vi skal passe på ikke kun at betragte problemstillingerne internt fra bibliotekernes side – og ikke så meget ud fra brugernes synsvinkel. Vi skal passe på ikke at forlade os for meget på tro og forestilling om brugernes ønsker og adfærd i stedet for realiteter.

Har vi i bibliotekerne bygget for mange bureaukratiske og organisatoriske barrierer for en moderne dokumentations- og informationsforsyning til borgerne? Samtidig med at vi tilbyder ”bibliotek.dk” for alle.

Det sømløse bibliotek er en bunden opgave for bibliotekerne at løse – der er allerede fremragende teknologi til rådighed, vi er først ved at lære at udnytte den – også til at imødekomme brugernes krav til elektroniske ydelser. Men vi skal kende brugerens krav – vi skal ikke tro at vi kender dem. Teknikken

stiller i det store hele ingen begrænsninger længere – det gør politik og ”forestillinger”.

Vort samarbejde biblioteksvæsen fungerer allerede fremragende – hvad er det vi vil opnå for at gøre det endnu bedre? Man kan reelt allerede i dag gå ind på hvilket som helst folkebibliotek og nogle forskningsbiblioteker og blive låner, uanset hvor man bor henne, bare man har sit sygesikringsbevis. Sygesikringsbeviset kunne altså – som det nævnes i rapporten – være vores fælles lånerkort, hvis der er behov for et fælles ”fysisk” lånerkort? På universiteterne vil der være mere behov for et fysisk studie/personalekort med diverse ”rettigheder”. Den digitale signatur er nu til gengæld så langt, at den burde være realiserbar overalt og dermed kunne bruges som det digitale ”lånerkort” (adgangsstyring), hvis der er vilje til det. Det er så ”bare” et spørgsmål, om der er vilje - politisk - til at have alle vores globale oplysninger liggende centralt eller til direkte udveksling? Registerloven/persondataloven er her den helt store barriere, som vi jo næppe kommer udenom.

Bibliotek.dk giver faktisk adgang for alle – enestående – hvad skal der udvides med? Integreerede brugerrettigheder? Til hvad – med hvilket formål? De fleste forskningsbiblioteker har allerede etableret fjernadgangsmuligheder, således at man, uanset hvor i verden man befinder sig, kan bruge sit bibliotek og dets service. Flere forskningsbiblioteker er ved at etablere muligheden for at tilgå hinandens ressourcer med et SSO med adgangsstyring og autentifikation m.h.p., at forskere med tværinstitutionelle tilknytning kan samle adgangsforhold. Man kan snildt lade dette foregå for studerende også. Der er altså ingen tekniske forhindringer i at etablere integreerede brugerrettigheder – men hvad er formålet? Det er vigtigt at fastslå.

Rapporten opregner glimrende en række barrierer og perspektiver, som jeg her skal forsøge at underbygge eller udvide.

Barrierer:

- Forskningsbibliotekernes formålparagraffer (taget direkte fra universiteternes hjemmesider):
  - at give lærere og studerende ... adgang til den information og de informationsbærende materialer, der er nødvendige for forskning og undervisning, samt sikre information om og adgang til ... lærer- og studenterforskning
  - at betjene forskere og studerende ...
  - at understøtte forskning og undervisning ... ved at stille relevant information og dokumentation til rådighed
  - er institutionsbibliotek for ... og har til hovedopgave at betjene ... ansatte og studerende
  - er ”universitetets” centrale bibliotek og tjener til støtte for ”universitetets” formål, og er statens offentlige forskningsbibliotek med national forpligtelse over for ”universitetets fagområder”

- som universitetsbibliotek og nationalt hovedfagbibliotek at stille de til enhver til mest relevante og dækkende samlinger af videnskabelig litteratur til rådighed for forskning og videregående uddannelse ved ... og for landet som helhed inden for "universitetets fagområder"
  - er et tværfagligt ..., der understøtter universitetets forskning, undervisning og videnformidling. ... er desuden nationalt ... informationscenter
  - som offentligt forskningsbibliotek at stille sine samlinger til rådighed for eksterne brugere, herunder regionale forsknings- og undervisningsinstitutioner, erhvervsliv og borgere
  - at give biblioteksmæssig service til andre forsknings- og undervisningsinstitutioner ...
  - at indgå i det samlede nationale og internationale bibliotekssamarbejde
  - er offentligt tilgængeligt og alle kan benytte bibliotekets faciliteter
  - er offentligt tilgængeligt og alle med fast bopæl i Danmark kan blive lånere på biblioteket
  - i øvrigt er biblioteket offentligt og dets samlinger kan benyttes af alle
- Universiteternes "ejerskab":
    - de store universitetsbiblioteker har ikke længere egen post på finansloven – er nu helt underlagt universiteternes øvrige økonomiske forhold ligesom det har været gældende for mange af de mindre forskningsbiblioteker i mange år – integration i universiteternes generelle virksomhed
    - samarbejde og udvikling på tværs af interesseområder, som kan være forbundet med større ressourceforbrug, må afstemmes med moderinstitutionen
    - dokumentation og værdi: cost-benefit i forhold til moderinstitutionen ikke bare i samarbejde med folkebibliotekerne men også i samarbejde med andre forskningsbiblioteker – her har universiteternes samarbejde omkring digital forvaltning (i Rektorkollegiets IKT-udvalg) dog tydeligvis skabt en mærkbar fokus på og vilje til samarbejde
    - effektiviseringskrav
    - biblioteket kan få styrket rolle: hvis vi selv vil (v. forskningsregistrering og –formidling)
- Tanken om "Det nationale bibliotek"
    - hvem har ansvaret for det nationale bibliotek? Hvem gør noget?
    - national, centralistisk styring? Adgangsstyring/rettighedstildeling centralt?
    - Indhold?
    - Kuriosum: Fokusering på det nationale i en globaliseringstid – fx manglende lyst til at udvide national kørselsordning til Øresundssamarbejdet.
- Kundesyn
    - Hvem ejer kunderne, er de nationale, tilhører de det enkelte bibliotek, er det DBC's eller ...? Skal der konkurreres om at give kunderne den bedste oplevelse, eller skal man forene kræfterne under en fælles hat – og hvad har det af konsekvenser i relation til de primære interessenter? Skal der gøres forskel på kundesegmenter (forskere, studerende, ..., alle andre)? [Philip Høffner/Louise Krarup: Afdækningsrapport om Teknisk infrastruktur i forskningsbibliotekerne, 2004].
- Produktstrategi
    - Hvilke produkter/services der kræver samarbejde mellem bibliotekerne, ønsker vi at tilbyde til hvilke kundesegmenter og til hvilken pris? [Philip Høffner/Louise Krarup: Afdækningsrapport om Teknisk infrastruktur i forskningsbibliotekerne, 2004].
    - Den meget store spredning i e-bevidsthed blandt folkebibliotekerne er problematisk – kun de store folkebiblioteker eller m.a.o. Centralbibliotekerne (og måske kun i universitetsbyerne?) er interessante i denne sammenhæng – jamen, så lad os da se på dette – hvad enten det skal ske i DEF/BS-sammenhæng eller på anden måde.
- Copyright / Rettigheder / Licenser

- E-ressourcer
- Undervisningsmateriale på nettet
- Økonomi / Finansiering
  - Stort problem - desværre
  - Fx ved licensaftaler (Digital Right Management System – eller pay-per-view ordninger for folkebiblioteksbrugere – hvis vi har folkebiblioteksbrugere mere?)
  - Måske skulle man lade bibliotekspengene følge biblioteksbrugeren – hver bruger får (afhængig af autentifikation: forsker, studerende, borger etc) en sum penge, som kan bruges til valgfri biblioteksservice. Og herefter må man selv betale?
  - Folkebibliotekerne har mulighed for intern fakturering – betaling mellem kommunerne for brugen af hinandens services – denne mulighed har forskningsbibliotekerne ikke på nuværende tidspunkt.
  - Man kunne frygte, at de ringe biblioteker vil blive ringere og de gode biblioteker bedre – hvis ikke disse tiltag gøres obligatoriske – og hvem skal i så fald betale?
- "Plejer"
  - Regler, regulativer, politikker, lovgivning
  - Vagtsystemer, overvågning
  - De fleste folkebiblioteksbrugere foretrækker under alle omstændigheder fysiske materialer – eller?
- Sikkerhed?
  - Lovgivning – datasikkerhed – krypteret kommunikation

Perspektiver:

- Integreret forvaltning og formidling
- Integreerede virtuelle systemer
  - Virtuel reference, lokale borgerservices
- Effektivisering i forvaltning
- Integration af virtuelle læringsmiljøer og digitale biblioteker
  - Forskningsbibliotekerne etablerer i stigende grad fælles e-læringsmiljøer og der etableres adgang til hinandens systemer, simpelthen fordi de studerende vælger uddannelse efter hvor de kan tage delelementer på de enkelte universiteter – der er behov for adgang til flere miljøer, simpelthen fordi der bruges flere miljøer. Tilsvarende sker blandt forskere – på tværgående projekter og undervisningsforløb.
- Samarbejde / stordrift: større enheder – netværksdannelse (lokal, regional, global) – fælles drift
  - Vision for samarbejde for betjening i regioner – som her i Århus eller fx i Roskilde
  - Biblioteksnetværk – på tværs af sektorer – kan eksistere fint på regionalt plan (af nød?), men uden reelle forpligtelser – men afstanden er vel heller ikke fysisk et problem?
- Adgang til fuldttekstdokumenter/biblioteker - dokumentservere
- Udvikling af nettjenester
- Fælles indsats omkring informationskompetence – på tværs af ressortområder (universitet, læreanstalter, gymnasier, skoler, biblioteker)

- Samdrift af bibliotekssystemer
- IT i fuldt flor
- E-Danmark
- Digital signatur som "single sign on" til alle e-services, inkl. Biblioteksservices
  - Flere studerende vil i højere grad være tilmeldt studier på flere universiteter på samme tid (for at sammensætte/kombinere forskellige uddannelser på forskellige universiteter/lærestalter, for at opnå bedre indsigt i specifikke interesseområder. Forventning at man kan tilgå egne uddannelsesrelaterede data, uanset geografisk placering – samme gælder for så vidt for forskere etc.

Selvfølgelig vil det være godt at kunne:

- Tjekke sin udlånsstatus på alle biblioteker på samme tid
- Kunne betale sine bøder centralt – altså én konto
- Kunne downloade den ønskede litteratur, uanset hvilket bibliotek, som måtte være oprindelig abonnent og uanset hvor jeg befinder mig
- Kunne gå ind på "mit bibliotek" uanset, hvor i verden jeg befinder mig – udvalgte collections, udvalgte sites, udvalgte services på tværs af fysiske biblioteker – og det virker bare.

Jeg vil derfor slutte, hvor jeg begyndte: det er ikke teknik vi taler om, det er politik. Og her vil DF som forening naturligvis følge og agere for sine medlemmers interesser – såvel under lokale forhold som i de mere overordnede strømninger og trends. Vi går varmt ind for ethvert samarbejde – både internt i vores egen sektor og på tværs af sektorerne – men vi skal være enige om, hvad formålet er:

Er dette et "must" eller er det "nice to have"? Og for hvem?